

การสื่อสารความเสี่ยงภัยพิบัติด้านอัคคีภัยของกลุ่มผู้สูงอายุไทย

ฉวีวรรณ เต๋นไพบูลย์* และ ปิยะพงษ์ จันทร์ไพบูลย์**

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ เพื่อวิเคราะห์ความล้มเหลวของปัจจัยช่องทางในการรับสารความเสี่ยงกับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงของกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน ในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดปทุมธานี และเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ความเสี่ยง ได้แก่ ประสบการณ์ในการเผชิญกับเหตุการณ์อัคคีภัยระดับการศึกษา รายได้ อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และความขัดแย้งกับสมาชิกชุมชนและครอบครัว โดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุจำนวนทั้งสิ้น 125 คน อายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมชุมชนที่แตกต่างกันมีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงแตกต่างกัน และพบว่า ช่องทางการสื่อสารที่สามารถสร้างแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงได้สูงสุด คือ การเรียนรู้จากการเข้าร่วมฝึกอบรม การประชุมร่วมกับกลุ่มคนต่าง ๆ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ความเสี่ยง ได้แก่ ปัจจัยด้านการศึกษา ประสบการณ์ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว จากผลการศึกษานำไปสู่ข้อเสนอการพัฒนารูปแบบการสื่อสารแบบร่วมมือที่ก่อให้เกิดเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้คุณลักษณะของผู้สูงอายุควรนำมาพิจารณาในการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร

คำสำคัญ: ความเสี่ยงอัคคีภัย การสื่อสารความเสี่ยง การรับรู้ความเสี่ยง ผู้สูงอายุไทย

* คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12121 โทรศัพท์ 0-2986-9605 ต่อ 6011 โทรสาร 0-2986-8067
เมลล์: denpaiboon_c@yahoo.com

** สาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
แขวงบางมด เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร 10140 โทรศัพท์ 0-2470-8773 โทรสาร 0-2427-9860
เมลล์: piyapong.jan@kmutt.ac.th

Disaster Risk Communication among the Older Thai

Chaweewan Denpaiboon* and Piyapong Janmaimool**

Abstract

The study has two research objectives: to analyze the relationship between factors related to communication channels and fire risk prevention motivation of the older Thai who are living in different community environments in Bangkok and Pathumthani Province, and to study factors influencing on risk perception such as experiences in fire events, educational level, income, age, family members, and conflicts with family and community members. Data were collected by interviewing 125 samples aged 55 years old and over. The result showed that people living in different types of community have different levels of risk prevention motivation. Considering relationship between factors related to communication channels and level of risk prevention motivation, the study showed that participation in training activities or meeting with various groups of people is the communication channel that can contribute to the highest risk prevention motivation. In addition, it was found that factors influencing risk perception are factors related to educational level, experiences, family members, and conflicts with family members. According to

* Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University, Rangsit Campus, Klonghuang District, Phatumthani 12121, THAILAND.

Tel. 0-2986-9605-6011 Fax. 0-2986-8067

E-mail: denpaiboon_c@yahoo.com

** Department of Social Sciences and Humanities, Faculty of Liberal Arts, Bangmod, Thungkru, Bangkok 10140, THAILAND.

Tel. 0-2470-8773 Fax. 0-2427-9860

E-mail: piyapong.jan@kmutt.ac.th

the results, the study suggested that collaborative risk communication which constitutes to collaborative learning is the most effective communication channel for the older Thai, and characteristics of the older people must be taken into consideration for the development of communication model.

Keywords: *Fire Risk, Risk Communication, Risk Perception, The Older Thai*

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทยในปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนจำนวนผู้สูงอายุ จากข้อมูลสถิติประชากรของมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย พบว่า ในปี พ.ศ. 2552 มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุ (ตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไป) มีจำนวนประมาณ 7.6 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 11.5 ของประชากรทั้งหมด เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2547 ประมาณร้อยละ 1.36 และคาดการณ์ว่าภายในปี พ.ศ. 2573 จะเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 17.8 ล้านคน ซึ่งจะทำให้สัดส่วนประชากรสูงอายุเปลี่ยนแปลงเป็นร้อยละ 25 หรือ 1 ใน 4 ของประชากรทั้งหมด (กระทรวงมหาดไทย, 2552)

จากการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุท่ามกลางความเร่งรัดในการพัฒนาเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้แนวโน้มปัญหาของผู้สูงอายุมีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัจจัยสำคัญ ต่อไปนี้ 1) การเสื่อมโทรมของสภาพร่างกายซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ 2) ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย 3) การขาดกำลังใจในการดำรงชีวิต และ 4) การถูกทอดทิ้งให้อยู่เพียงลำพัง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนทำให้ผู้สูงอายุอยู่ในสภาพที่อ่อนแอที่จะได้รับผลกระทบจากภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ง่ายกว่าประชากรกลุ่มอื่น ๆ เห็นได้อย่างชัดเจนว่าหากเกิดภัยพิบัติรุนแรงที่ใด ผู้ที่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ เช่น กรณีการเกิดคลื่นยักษ์สึนามิที่ชายฝั่งประเทศอินเดีย อินโดนีเซีย ศรีลังกา และไทย ในปี พ.ศ. 2547 ผู้เสียหายประมาณ 92,000 คนเป็นผู้สูงอายุ (Alzaga, Varon, & Nanlohy, 2005; Mudur, 2005) เช่นเดียวกับกรณีการเกิดน้ำท่วมฉับพลันในประเทศญี่ปุ่นระหว่างปี พ.ศ. 2547 ถึง 2550 ผลปรากฏว่ากว่าร้อยละ 65 ของผู้เสียหายทั้งหมดเป็นผู้สูงอายุ (Usiyama, Takayanagi, & Yokomaku, 2011) ในกรณีของประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้ที่เสียชีวิตจากพายุเฮอริเคนคาทิงา กว่าร้อยละ 50 ก็เป็นผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน (Bostom, Atman, Fischhoff, & Morgan, 1994)

การเข้าถึงข้อมูลและช่องทางการเรียนรู้ต่าง ๆ ถือเป็นแนวทางที่สำคัญที่จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถของผู้สูงอายุในการรับมือและจัดการกับความเสี่ยงในรูปแบบต่าง ๆ สภาพสังคมในปัจจุบันไม่ได้ใส่ใจถึงความจำเป็นของการให้ความรู้กับผู้สูงอายุมากนัก ข่าวสารต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุจึงไม่ได้ถูกสื่อสารไปยังผู้สูงอายุโดยตรงและเป็นไปอย่างสมควร อีกทั้งสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ออกมาในรูปแบบของการให้ความช่วยเหลือมากกว่าการป้องกันหรือการลดความเสี่ยงของผู้สูงอายุ การสื่อสารและการให้ความรู้กับผู้สูงอายุถือเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน ในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 11(2) และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) กำหนดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนผู้สูงอายุต่อการให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

ปัจจุบันงานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารความเสี่ยงสำหรับผู้สูงอายุมีอยู่อย่างจำกัด แม้ว่าจะมีการศึกษากระบวนการสื่อสารความเสี่ยงเพื่อสร้างแรงจูงใจของบุคคลในการรับมือกับภัยอันตรายในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การศึกษาของ Bostom et al. (1994) การศึกษาของ Fukuzono et al. (2006) และการศึกษาของ Sagala (2007) ที่นำเสนอวิธีการสื่อสารความเสี่ยงเพื่อสร้างแรงจูงใจในการป้องกันตนเองจากภัยพิบัติ แต่ยังคงเน้นการสื่อสารสำหรับกลุ่มคนทั่วไป จึงไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาการสื่อสารความเสี่ยงสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม การศึกษานี้ได้เน้นการสื่อสารความเสี่ยงภัยพิบัติประเภทอัคคีภัย เนื่องจากเป็นภัยใกล้ตัวที่มีโอกาสเกิดขึ้นได้สูง และเป็นภัยที่ก่อให้เกิดความเสียหายรุนแรงกับผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ยังได้กำหนดให้ประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปี ขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุที่ควรมีการเตรียมความพร้อมในการป้องกันความเสี่ยง ประชากรกลุ่มนี้มีคุณลักษณะแตกต่างจากประชากรกลุ่มอื่น ๆ เช่น ความสมบูรณ์ของสภาพร่างกายและจิตใจ ซึ่งอาจจะมีอิทธิพลต่อความสามารถในการรับสารและการตีความสารความเสี่ยง จึงควรมีการศึกษาให้ชัดเจน เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารความเสี่ยงสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างมีเหมาะสม

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ดังนี้ 1) เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมือง ชุมชนแออัด และชุมชนชนบท รวมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างช่องทางการรับสารของกลุ่มผู้สูงอายุกับระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง และ 2) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ความเสี่ยงของผู้สูงอายุ โดยได้กำหนดปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารความเสี่ยง อันได้แก่ ประสบการณ์ในการประสบเหตุการณ์อัคคีภัย ระดับการศึกษา อายุ รายได้ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ความขัดแย้งกับสมาชิกชุมชน และความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว

บทความนี้ประกอบไปด้วย 5 ส่วน ดังนี้ 1) บทนำ ซึ่งเป็นการกล่าวถึงความสำคัญของปัญหาการสื่อสารความเสี่ยงภัยพิบัติของกลุ่มผู้สูงอายุ 2) ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง กล่าวถึง แนวคิด ทฤษฎี และการศึกษาหลักการที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารความเสี่ยง 3) ระเบียบวิธีการวิจัย กล่าวถึงกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งได้อธิบายขอบเขตการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การตั้งสมมติฐานการวิจัย และการกำหนดตัวแปรต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังกล่าวถึง วิธีการวิจัย การเก็บข้อมูล การกำหนดพื้นที่ศึกษา และการเลือกกลุ่มประชากรตัวอย่าง 4) ผลการวิจัย เป็นการรายงานผลและอภิปรายผลจากการวิจัย ซึ่งเป็นผลทางสถิติที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล และ 5) สรุปผลและข้อเสนอแนะ เป็นการสรุปผลและนำเสนอข้อเสนอแนะด้านนโยบาย รวมไปถึงเสนอแนะแนวทางในการศึกษาต่อยอดต่อไป

บททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

นักวิชาการจากหลายสาขาได้ให้ความสำคัญของการสื่อสารความเสี่ยงว่ามีบทบาทสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1) การเผยแพร่ข้อมูล 2) การสร้างแรงจูงใจและโน้มน้าวให้เกิดการป้องกันความเสี่ยง และ 3) การปรึกษาหารือ Aakko (2004) กล่าวว่า การสื่อสารความเสี่ยงถือได้ว่าเป็นการสื่อสารรูปแบบใหม่ (a New Communication Model) ที่มีความซับซ้อน และมีหลายมิติ (Multidimensional) ซึ่งมีความเป่าประสงค์สำคัญ คือ การสื่อสารกับสาธารณะในประเด็นที่เกี่ยวกับภัยคุกคาม (Threats) ต่อสภาพความเป็นอยู่และความปลอดภัยของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เพื่อก่อให้เกิดความตระหนักและความเข้าใจในประเด็นที่ต้องการสื่อสาร นอกจากนี้ การสื่อสารความเสี่ยงยังเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยก่อให้เกิดสังคมแห่งข้อมูลข่าวสาร (Informed Public) กล่าวคือ สาธารณชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตอย่างสม่ำเสมอ (Reckelhoff & Peterson, 2007) ซึ่งข่าวสารนี้จะประกอบไปด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะความเสี่ยง (The Nature of Risks) ความไม่แน่นอน (Uncertainty) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการความเสี่ยง (Information related to risk management processes) (Powell, 2008) นักวิชาการด้านการสื่อสารความเสี่ยง Renn (1992) กล่าวว่า การสื่อสารความเสี่ยงสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้จากสาธารณะผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน นำไปสู่การแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างผู้มีส่วนได้หรือส่วนเสียในกระบวนการวิเคราะห์ความเสี่ยง (Risk Analysis) ซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการที่สำคัญของการจัดการความเสี่ยง (Risk Management)

การสื่อสารความเสี่ยงมีความแตกต่างจากการสื่อสารโดยทั่วไป กล่าวคือ การสื่อสารความเสี่ยงทำให้เกิดประโยชน์ใน 3 ระดับ คือ 1) การสื่อสารความเสี่ยงเพื่อเสริมสร้างความตระหนักให้กับสาธารณะ ชุมชน หรือบุคคลเข้าใจในภัยอันตรายที่ตนเองเผชิญอยู่ 2) การสื่อสารมุ่งหวังให้เกิดการวิเคราะห์ความเสี่ยง เพื่อให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องเข้าสู่กระบวนการจัดการความเสี่ยงร่วมกันผ่านการแสดงความต้องการและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของตนเอง และ 3) การสื่อสารมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมหรือวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายต่าง ๆ และคิดหาวิธีเพื่อป้องกันภัยเหล่านั้น

นักวิชาการด้านการสื่อสารความเสี่ยงหลายท่าน เช่น Breakwell (2000) Hovland, Janis, & Kelley (1953) และ Fernandez-Bilbao and Twigger-Ross (2009) กล่าวในทิศทางเดียวกันว่า ประสิทธิภาพของการสื่อสารความเสี่ยงที่ต้องการให้ผู้รับสารเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อป้องกันตนเองจากภัยอันตรายต่าง ๆ (Threats) ขึ้นอยู่กับลักษณะของช่องทางการสื่อสาร (Communication Channels) ที่จะต้องสอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้รับสาร (Characteristics of Audiences) เมื่อพิจารณาช่องทางการสื่อสารความเสี่ยง จะพบว่า ปัจจุบันมีช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย Fessenden-Raden, Fitchen-Janet, and Jenifer (1987) ได้จำแนกช่องทาง

การสื่อสารความเสี่ยงออกเป็นสองประเภทหลัก คือ ช่องทางการสื่อสารที่เป็นทางการ เช่น ช่องทางการสื่อสารของภาครัฐหรือเอกชนที่กำหนดวัตถุประสงค์ของการสื่อสารอย่างชัดเจน อีกประเภทหนึ่ง คือ ช่องทางการสื่อสารความเสี่ยงที่ไม่เป็นทางการ เช่น การเรียนรู้ความเสี่ยงผ่านกิจกรรมประจำวันหรือ การเรียนรู้ความเสี่ยงผ่านโครงข่ายทางสังคม การพูดคุยกับเพื่อนบ้านหรือสมาชิกในครอบครัว ปัจจุบันมีการศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพของช่องทางการสื่อสารที่ใช้สำหรับการสื่อสารข้อมูลประเภทต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย (Bier, 2001; Fernandez-Bilbao & Twigger-Ross, 2009; Kashefi & Walker, 2009) แต่ในเรื่องช่องทางการสื่อสารความเสี่ยงสำหรับผู้สูงอายุยังมีอยู่ค่อนข้างจำกัด นอกจากนี้ ช่องทางการสื่อสารความเสี่ยงแต่ละประเภทอาจใช้วิธีการสื่อสาร (Communication Modes) ที่แตกต่างกัน เช่น Corina, Matthias, and Michael (2010) ได้แบ่งวิธีการสื่อสารความเสี่ยงออกเป็นสามประเภท คือ การสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) การสื่อสารแบบแลกเปลี่ยนสองทิศทาง (Two-ways Communication) และการสื่อสารแบบเสวนา (Dialogue Communication) ซึ่งช่องทางการสื่อสารแต่ละรูปแบบอาจใช้วิธีการสื่อสารที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ช่องทางการสื่อสารความเสี่ยงแล้วที่มีส่วนสำคัญที่จะก่อให้เกิดประสิทธิผลของการสื่อสารความเสี่ยง ความถี่ของการสื่อสาร (Rohrman, 1998) และลักษณะของข้อมูลที่จะสื่อสาร (Sorensen, 2000) ยังมีส่วนสำคัญด้วยเช่นกัน

ความเข้าใจเกี่ยวข้องกับลักษณะส่วนบุคคลของผู้รับสารเป็นอีกปัจจัยที่สำคัญที่จำเป็นจะต้องพิจารณาเพื่อที่จะสามารถเลือกวิธีการสื่อสารและสิ่งที่ต้องการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกัน ย่อมต้องมีความสามารถในการรับสารที่แตกต่างกันด้วยเช่นกัน Fernandez-Bilbao and Twigger-Ross (2009) กล่าวว่า สาธารณชนไม่ได้มีเพียงกลุ่มคนกลุ่มเดียว แต่มีความหลากหลายและมีความแตกต่างในแต่ละบุคคลหรือแต่ละสังคม ซึ่งแต่ละบุคคลมีความต้องการการสื่อสารที่แตกต่างกันด้วยเช่นกัน จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า มีปัจจัยหลากหลายที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ความเสี่ยงของผู้สูงอายุ สามารถสรุปได้ ดังนี้ 1) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระดับความรู้และประสบการณ์ของบุคคล ดังที่ Kools, Ruiter, Wiel, and Kok (2004) และ Keselman, Slaughter, and Patel (2005) กล่าวว่า ระดับความรู้ของบุคคลมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการยอมรับข้อมูลที่ถูส่งมาจากผู้ส่งสาร การสื่อสารความรู้ใหม่ ๆ หรือข้อมูลใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับความรู้พื้นฐานของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะทำให้บุคคลนั้นยอมรับข้อมูลที่สื่อสารมากขึ้น Fernandez-Bilbao and Twigger-Ross (2009) และ Parker, Priest, and Tapsell (2009) ยังได้แนะนำว่าประสบการณ์ของบุคคลต่อสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่จะสื่อสารมีส่วนช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจและนำข้อมูลไปใช้ได้เกิดประโยชน์ได้ง่ายยิ่งขึ้น 2) ปัจจัยทางด้านลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของบุคคลหรือครัวเรือน เช่น รายได้และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ก็มีส่งผลต่อการเรียนรู้ความเสี่ยงของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวที่เป็นเด็กมีแนวโน้มที่จะสนใจและยอมรับข้อมูลความเสี่ยงมากกว่าครอบครัวที่ไม่มีสมาชิกครอบครัวเป็นเด็ก (Peek &

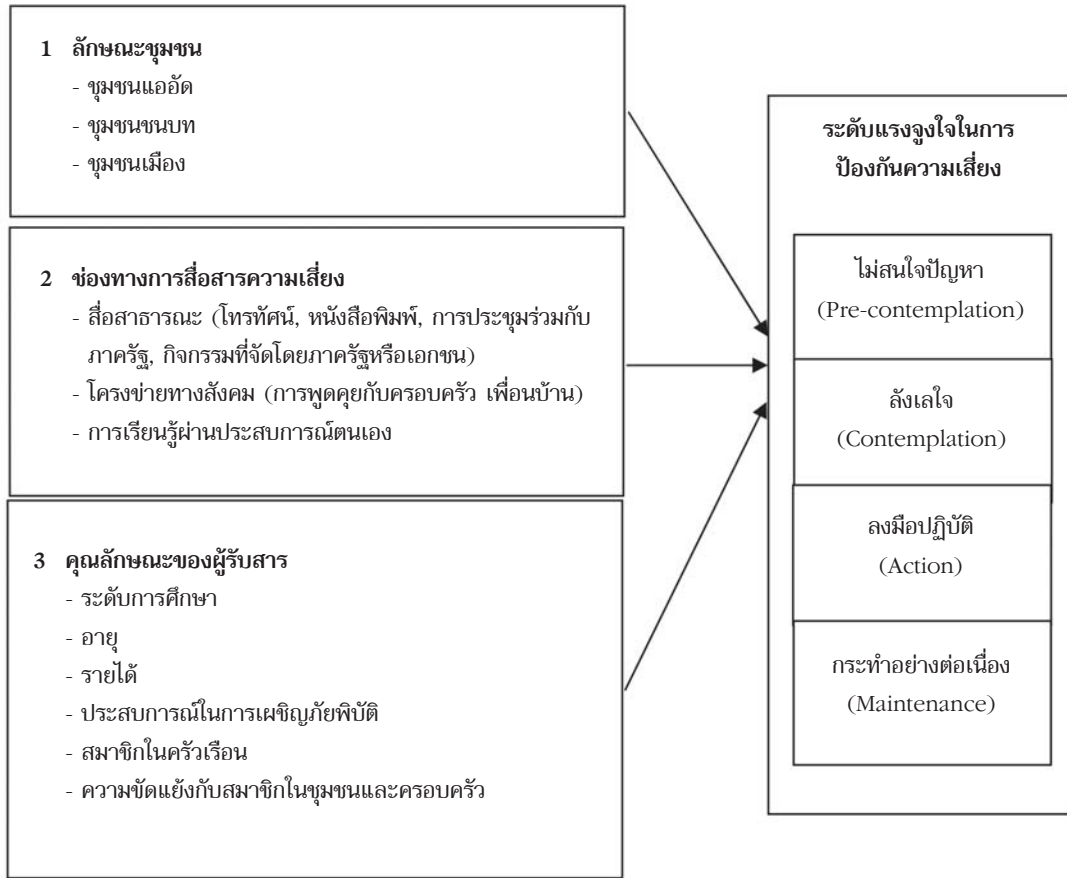
Fothergill, 2006) 3) ความขัดแย้งระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร (Conflicts) ตามหลักทฤษฎี Mental Noise Theory หากประชาชนรู้สึกโกรธ ไม่พอใจ หรือมีความขัดแย้งกับบุคคล จะส่งผลให้กระบวนการจัดการข้อมูลหรือการประเมินข้อมูลเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มีความบกพร่อง ในขณะที่ทฤษฎี Trust Determination Theory มีใจความว่า หากผู้รับสารรู้สึกโกรธ ไม่พอใจ หรือมีความขัดแย้งกับผู้ส่งสาร จะทำให้ผู้รับสารไม่เชื่อถือหรือไม่วางใจกับระบบการสื่อสารนั้น และ ทฤษฎี Negative Dominance Theory มีใจความว่า หากประชาชนรู้สึกโกรธ ไม่พอใจ หรือมีความขัดแย้งภายใน จะทำให้ประชาชนให้ความสำคัญกับข้อมูลทางลบมากกว่าทางบวก (Covello, Peters, Wojtecki, & Hyde, 2001) แนวคิดเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งต่าง ๆ ที่ล้วนมีโอกาสในการเป็นอุปสรรคต่อการสื่อสาร ความเสี่ยง ดังนั้น การสร้างความเชื่อและความศรัทธาระหว่างผู้สื่อสารและผู้รับสาร จึงเป็นส่วนที่จำเป็นในกระบวนการสื่อสารความเสี่ยง (Powell, 2008) สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ได้คัดเลือกเจ็ดตัวแปรสำคัญมาศึกษาอิทธิพลต่อประสิทธิผลของการเรียนรู้ความเสี่ยงของผู้สูงวัย คือ ระดับการศึกษา อายุ รายได้ ประสบการณ์ในการเผชิญกับอัคคีภัย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ความขัดแย้งกับสมาชิกในครัวเรือน และความขัดแย้งกับสมาชิกชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยกำหนดตัวแปรต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนี้ (ดูภาพที่ 1)

1) การวิเคราะห์ความแตกต่างของแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของกลุ่มผู้สูงวัยที่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมชุมชนที่แตกต่างกัน คือ ชุมชนเมือง ชุมชนแออัด และชุมชนชนบท ปัจจัยที่นำมาวิเคราะห์ คือ ลักษณะชุมชนที่อยู่อาศัยของกลุ่มผู้สูงวัย และระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย การวิเคราะห์นี้เป็นการตรวจสอบว่าผู้สูงวัยที่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความเสี่ยงแตกต่างกันจะมีการรับรู้ความเสี่ยงและการเตรียมการป้องกันภัยอันตรายจากความเสี่ยงอัคคีภัยอย่างไร

ภาพที่ 1: กรอบแนวคิดในการศึกษา

2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างช่องทางการรับสารของกลุ่มผู้สูงวัยกับระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง ปัจจัยที่นำมาศึกษา คือ ช่องทางการสื่อสารความเสี่ยงที่ผู้สูงวัยใช้ในการรับสารเกี่ยวกับอัคคีภัย เช่น สาเหตุของการเกิดอัคคีภัย กิจกรรมที่อาจจะก่อให้เกิดอัคคีภัย ผลเสียหายที่เกิดจากอัคคีภัย และการปฏิบัติตัวเมื่อเกิดอัคคีภัย ช่องทางการสื่อสารข้อมูลเหล่านี้สามารถแบ่งออกเป็นสามประเภท คือ 1) การสื่อสารผ่านสื่อสาธารณะ เช่น การเรียนรู้จากโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ การประชุมร่วมกับภาครัฐ หรือการเรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมการฝึกซ้อมดับเพลิงที่จัดโดยภาครัฐหรือเอกชน 2) การสื่อสารผ่านโครงข่ายทางสังคม เช่น การพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัว หรือการพูดคุยกับเพื่อนบ้าน และ 3) การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตนเองโดยที่ไม่ได้มีการสื่อสารกับบุคคลใด ๆ การวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นการตรวจสอบว่าช่องทางการรับสารความเสี่ยงที่แตกต่างกันจะสัมพันธ์กับระดับกับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงที่แตกต่างกันหรือไม่ โดยสามารถตั้งสมมติฐานสำหรับการวิจัยได้ว่า “ผู้สูงวัยที่รับสารด้านความเสี่ยงมาจากช่องทางการสื่อสารที่แตกต่างกันจะมีระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงที่แตกต่างกัน” ผลของการศึกษานี้จะทำให้สามารถตรวจสอบต่อไปได้

อีกว่าช่องทางสื่อสารใดที่สามารถทำให้ผู้สูงวัยมีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงในระดับสูง มีความถี่ในการสื่อสารเท่าไร และมีลักษณะข้อมูลและภาษาที่ใช้ในการสื่อสารอย่างไร เป็นต้น

3) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการเรียนรู้ความเสี่ยงของผู้สูงวัย เป็นการศึกษาลักษณะของผู้สูงวัยที่มีผลต่อความสามารถในการเรียนรู้ความเสี่ยงอัคคีภัย ผลจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทำให้สามารถกำหนดตัวแปรอิสระ (X) ที่จะนำมาศึกษาได้ดังนี้ 1) ระดับการศึกษา 2) อายุ 3) รายได้ 4) ประสบการณ์ในการเผชิญอัคคีภัย 5) จำนวนสมาชิกในครอบครัว และ 6) ความขัดแย้งกับสมาชิกในชุมชนและครอบครัว โดยตัวแปรที่คัดเลือกดังกล่าวจะถูกนำมาวิเคราะห์อิทธิพลต่อตัวแปรตาม (Y) คือ แรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของผู้สูงวัย เมื่อพิจารณาความเป็นไปได้ของแต่ละตัวแปรอิสระในการพยากรณ์ตัวแปรตาม สามารถคาดการณ์ได้ว่า 1) ผู้สูงวัยที่มีระดับการศึกษาสูงมีความเป็นไปได้ว่าจะมีระดับแรงจูงใจในการป้องกันผลกระทบจากอัคคีภัยสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่า 2) ผู้สูงวัยที่มีอายุสูงมากกว่าอาจมีความสามารถในการรับสารและนำสารไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้น้อยกว่าผู้สูงวัยที่มีอายุต่ำกว่า 3) ผู้สูงวัยที่มีรายได้สูงอาจมีความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีคุณภาพมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อย จึงทำให้แรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงแตกต่างกัน 4) ระดับแรงจูงใจอาจขึ้นอยู่กับจำนวนของประสบการณ์ในการเผชิญอัคคีภัย กล่าวคือ ผู้ที่ประสบการณ์ในการเผชิญกับอัคคีภัยมีความเป็นไปได้ว่าจะมีระดับแรงจูงใจในการป้องกันหรือบรรเทาผลกระทบจากอัคคีภัยสูงกว่าผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ เนื่องจากมีการรับรู้ความเสี่ยงเป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้ว 5) ระดับแรงจูงใจอาจขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกในครอบครัว ผู้สูงวัยที่มีจำนวนสมาชิกครอบครัวมากอาจจะมีแรงจูงใจในการป้องกันและบรรเทาผลกระทบจากอัคคีภัยน้อยกว่า เนื่องจากอาจมีความเข้าใจว่าจะสามารถพึ่งพาสมาชิกในครอบครัวได้เวลาเกิดอัคคีภัย และอาจคิดว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมการเพื่อป้องกันและบรรเทาผลกระทบของอัคคีภัย และ 6) ระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงที่ถือว่าเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการสื่อสารความเสี่ยงอาจจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัวหรือชุมชน ตามที่กล่าวไว้ในทฤษฎี Mental Noise Theory โดยผู้สูงวัยที่มีระดับความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัวและชุมชนสูงอาจมีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงน้อยกว่าผู้ที่ไม่มีความขัดแย้ง ซึ่งเป็นผลมาจากความสามารถในการรับสารและการนำไปใช้ผลของการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของผู้สูงวัยที่สามารถนำไปใช้พยากรณ์ความสามารถในการเรียนรู้ความเสี่ยง นำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์สำหรับการสื่อสารได้อย่างเหมาะสม

วิธีการวิจัย

วิธีการวิจัยหรือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัย สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วนตามขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1) การวิเคราะห์ระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของผู้สูงวัยที่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมชุมชนต่าง ๆ ได้แก่ ชุมชนเมือง ชุมชนแออัด และชุมชนชนบท ได้ใช้สถิติเชิงอ้างอิง (Inferential Statistics) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมชุมชนของผู้สูงวัยกับระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย สถิติที่ใช้ ได้แก่ ไคว้สแควร์ (Chi-square) ผลการวิเคราะห์จะนำเสนอในรูปแบบของตารางเปรียบเทียบสัดส่วนของผู้สูงวัยที่มีแรงจูงใจในระดับต่าง ๆ จำแนกตามประเภทชุมชน

2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างช่องทางการรับสารความเสี่ยงกับระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง ได้ใช้สถิติเชิงอ้างอิง (Inferential Statistics) เพื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของผู้สูงวัยที่รับสารความเสี่ยงผ่านช่องทางต่าง ๆ สถิติที่ใช้ ได้แก่ สถิติทดสอบความแปรปรวนแบบทิศทางเดียว (One-way ANOVA) ผลการวิเคราะห์จะนำเสนอการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนระดับแรงจูงใจในการป้องกันอัคคีภัยของผู้สูงวัยที่รับสารความเสี่ยงมาจากช่องทางต่าง ๆ

3) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย ได้ใช้สถิติเชิงอ้างอิง (Inferential Statistics) เพื่อทดสอบอิทธิพลของแต่ละตัวแปรอิสระ (X) ได้แก่ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการประสบเหตุการณ์อัคคีภัย อายุ รายได้ สมาชิกในครัวเรือน ความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว และความขัดแย้งกับสมาชิกในชุมชน ต่อระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย (Y) สถิติที่ใช้ ได้แก่ การวิเคราะห์ถดถอย (Regression) ผลการวิเคราะห์จะนำเสนอแบบจำลองในรูปของฟังก์ชันสมการที่สามารถใช้พยากรณ์อิทธิพลของตัวแปรอิสระต่อตัวแปรตาม

$$Y = \beta_0 + \beta_1X_1 + \beta_2X_2 + \beta_3X_3..... \beta_pX_p + e$$

Y = ระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย

X₁ = ระดับการศึกษา

X₂ = จำนวนประสบการณ์ในการเผชิญอัคคีภัย

X₃ = อายุ

X₄ = รายได้

X₅ = จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

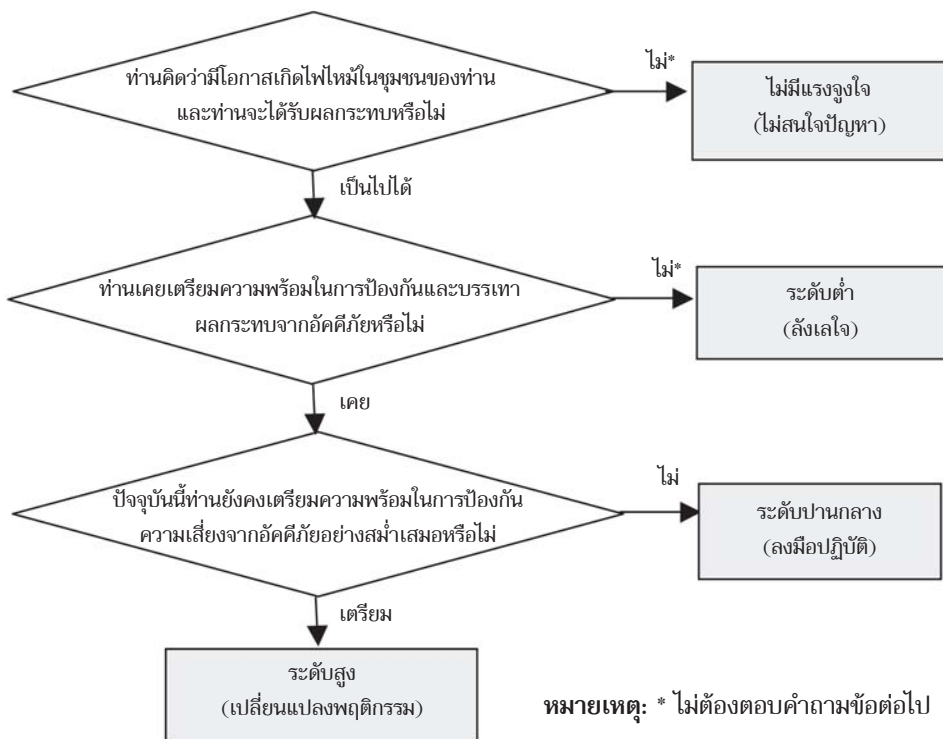
X₆ = ระดับความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว

X₇ = ระดับความขัดแย้งกับสมาชิกในชุมชน

การเก็บข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล การสร้างแบบสอบถามได้อยู่บนพื้นฐานของความต้องการในการวัดตัวแปรที่คัดเลือกมาศึกษา โดยคำถามที่ใช้เก็บข้อมูลเพื่อศึกษาตัวแปรแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย แสดงในภาพที่ 2 และคำถามที่ใช้เก็บข้อมูลเพื่อศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวกับช่องทางการรับสารความเสี่ยง และคุณลักษณะของผู้สูงวัย แสดงในตารางที่ 1 ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงลำดับคำถามที่ใช้วัดระดับแรงจูงใจของผู้สูงวัย ในการป้องกันและบรรเทาผลกระทบจากอัคคีภัย ระดับแรงจูงใจนี้จะชี้ให้เห็นถึงประสิทธิผลของการสื่อสารความเสี่ยงที่อยู่บนพื้นฐานความเข้าใจที่ว่า ผู้สูงวัยที่ได้รับการสื่อสารมาอย่างถูกต้องและเหมาะสม ย่อมต้องมีแรงจูงใจในการป้องกันและบรรเทาผลกระทบจากอัคคีภัยในระดับสูงด้วยเช่นกัน ผู้ที่ไม่ได้แสดงความตระหนักต่อโอกาสที่จะได้รับผลกระทบจากอัคคีภัยจะถูกให้ค่าคะแนนระดับแรงจูงใจในระดับต่ำสุด ผู้ที่ตระหนักถึงปัญหาแต่ยังไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันและบรรเทาผลกระทบจะถูกให้ค่าคะแนนในระดับที่สอง ผู้ที่เคยปฏิบัติตัวเพื่อลดความเสี่ยงแต่ไม่ได้กระทำอย่างต่อเนื่องจะถูกให้ค่าคะแนนในระดับที่สาม ส่วนผู้สูงวัยที่แสดงพฤติกรรมในการป้องกันหรือบรรเทาผลกระทบจากอัคคีภัยอย่างต่อเนื่องจะถูกให้ค่าคะแนนในระดับสูงสุด

ภาพที่ 2: ลำดับคำถามสำหรับวัดตัวแปรแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย

จากตารางที่ 1 แสดงประเภทของตัวแปรและลักษณะคำถามที่ใช้เก็บข้อมูลเพื่อศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวกับช่องทางการรับสารความเสี่ยงภัย และคุณลักษณะของผู้สูงอายุ ซึ่งมีทั้งหมด 9 ตัวแปร สามารถอธิบายได้ ดังนี้

ตารางที่ 1: ประเภทตัวแปรและลักษณะคำถามเพื่อศึกษาช่องทางการรับสารความเสี่ยงภัยและคุณลักษณะของผู้สูงอายุ

ตัวแปร	ลักษณะคำถามในแบบสอบถาม	ประเภทของตัวแปร/การวัดตัวแปร
- ประเภทชุมชน - ช่องทางรับสารความเสี่ยง	ระบุชื่อชุมชนที่อาศัยอยู่ ปกติท่านมีการพูดคุยหรือได้รับข้อมูลเกี่ยวกับภัยภัยมาจากที่ใด (ระบุเพียงช่องทางเดียวที่ท่านได้รับข่าวสารมากที่สุด)	ตัวแปรเชิงคุณภาพ ตัวแปรเชิงคุณภาพ - พูดคุยกับคนในครอบครัว - พูดคุยกับเพื่อนบ้าน - เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เช่น การฝึกอบรม - โทรทัศน์ วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ - เรียนรู้จากประสบการณ์ตนเอง - อื่น ๆ
- ระดับการศึกษา	ระบุระดับการศึกษาสูงสุดของท่าน	ตัวแปรเชิงคุณภาพ (ระดับการศึกษาสูงสุด) ไม่ได้รับการศึกษา = 0 ประถมศึกษา = 1 มัธยมศึกษาตอนต้น = 2 มัธยมศึกษาตอนปลาย = 3 อาชีวศึกษา = 4 ปริญญาตรี = 5 สูงกว่าปริญญาตรี = 6
- ประสบการณ์ในการเผชิญภัยภัย	ระบุจำนวนครั้งที่เผชิญภัยภัย	ตัวแปรเชิงปริมาณ (ครั้ง)
- อายุ	ระบุอายุของท่าน	ตัวแปรเชิงปริมาณ (ปี)
- รายได้	ระบุรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน	ตัวแปรเชิงปริมาณ (บาท/เดือน)
- สมาชิกในครอบครัว	ระบุจำนวนสมาชิกครอบครัวที่อาศัยอยู่ร่วมกัน	ตัวแปรเชิงปริมาณ (คน)

ตารางที่ 1: ประเภทตัวแปรและลักษณะคำถามเพื่อศึกษาช่องทางการรับสารความเสี่ยงอัคคิภัยและคุณลักษณะของผู้สูงวัย (ต่อ)

ตัวแปร	ลักษณะคำถามในแบบสอบถาม	ประเภทของตัวแปร/การวัดตัวแปร
- ความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว	ท่านมีความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัวบ้างหรือไม่	ตัวแปรเชิงปริมาณ บ่อยครั้ง = 1 คะแนน บางครั้ง = 2 คะแนน นาน ๆ ครั้ง = 3 คะแนน ไม่เคย = 4 คะแนน
- ความขัดแย้งกับสมาชิกในชุมชน	ท่านมีความขัดแย้งกับสมาชิกในชุมชนบ้างหรือไม่	ตัวแปรเชิงปริมาณ บ่อยครั้ง = 1 คะแนน บางครั้ง = 2 คะแนน นาน ๆ ครั้ง = 3 คะแนน ไม่เคย = 4 คะแนน

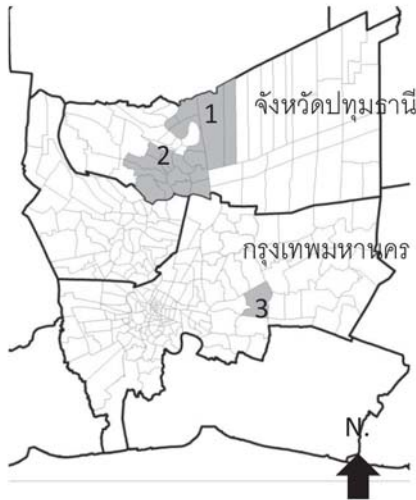
การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามได้ดำเนินการครั้งแรกในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2554 และได้มีการเก็บเพิ่มเติมจากกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดิมเมื่อพบข้อผิดพลาดในภายหลัง ในระหว่างเก็บข้อมูลนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยได้สอบถามและสัมภาษณ์ผู้ตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง เนื่องจากผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้สูงวัยที่อาจมีอุปสรรคในการเข้าใจข้อความ คำถาม ผู้สูงวัยส่วนใหญ่ได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี

3.4 พื้นที่ศึกษาและประชากรกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่ศึกษา คือ พื้นที่ชุมชนต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีประชากรผู้สูงวัยจำนวนมาก อาศัยอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เสี่ยงภัยต่อสุขภาพกายและจิตใจ อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเข้มข้น โดยมีกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาทั้งสิ้น 125 คน¹ เป็นเพศชายร้อยละ 43 คน (n = 54) และเพศหญิงร้อยละ 57 (n = 71) แบ่งเป็นผู้ก้าวสู่วัยสูงอายุและสูงอายุจากชุมชนแออัด (ชุมชนท่าโหลงและชุมชนบางชัน ปทุมธานี) 57 คน ชุมชนชนบท (ชุมชนบางพูด ปทุมธานี) 33 คน ชุมชนเมือง (ชุมชนหมู่บ้านสัมมากร กรุงเทพมหานคร) 35 คน (ดูภาพที่ 3) ข้อมูลประชากรกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามพื้นที่และช่วงอายุสามารถดูได้ในตารางที่ 2 จากการสอบถาม

¹ เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sample) โดยกลุ่มตัวอย่างจะต้องมีอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป ซึ่งถือเป็นผู้สูงวัยที่ควรมีการเตรียมความพร้อมในการป้องกันความเสี่ยงอัคคิภัย เกณฑ์ในการกำหนดขนาดประชากรกลุ่มตัวอย่างขึ้นอยู่กับความสามารถในการให้ข้อมูลของผู้สูงวัยในแต่ละพื้นที่

ผู้อยู่อาศัยในชุมชนต่าง ๆ พบว่า อัคคีภัยเป็นภัยพิบัติอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีในพื้นที่ทั้งสามแห่งโดยเฉลี่ยในพื้นที่ชุมชนเมืองและชุมชนชนบทจะเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้อย่างน้อยสองครั้งต่อปี และเกิดขึ้นมากกว่าสามครั้งต่อปีในชุมชนแออัด ความรุนแรงของแต่ละครั้งแตกต่างกันไป ซึ่งสาเหตุหลักของการเกิดอัคคีภัย คือ ความประมาทในระหว่างการทำอาหาร การสูบบุหรี่ และเกิดจากไฟฟ้าลัดวงจร เป็นต้น

1. ชุมชนแออัด (ชุมชนท่าโขลงและบางชัน)
2. ชุมชนชนบท (ชุมชนบางพูด)
3. ชุมชนเมือง (หมู่บ้านสัมมากร)

ภาพที่ 3: พื้นที่ศึกษา

ตารางที่ 2: ร้อยละของประชากรกลุ่มศึกษาจำแนกตามชุมชนและช่วงอายุ

ชื่อชุมชน	จำนวนผู้สูงวัยจำแนกตามช่วงอายุ (คน)			
	55-64	65-74	มากกว่า 74	รวม
ท่าโขลงและบางชัน	35	16	6	57 (46%)
บางพูด	10	13	10	33 (26%)
สัมมากร	16	14	5	35 (28%)
รวม	61 (49%)	43 (34%)	21 (17%)	125

ที่มา: จากการสำรวจโดยแบบสอบถาม พ.ศ. 2554

ผลการวิจัย

คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้สูงวัยกลุ่มศึกษาส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย (ร้อยละ 57 และ 43 ตามลำดับ) (ดูตารางที่ 3) ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 51.2) รองลงมา คือ ระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 19.2) และระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 11.2) ผู้สูงวัยที่ไม่ได้รับการศึกษามีสัดส่วนร้อยละ 9.6 ในขณะที่ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีเพียงร้อยละ 2.4 เมื่อพิจารณาอาชีพของผู้สูงวัย พบว่าส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพ (ร้อยละ 41.6) ในขณะที่ร้อยละ 39.2 ประกอบอาชีพค้าขายหรือธุรกิจส่วนตัว และร้อยละ 12 ประกอบอาชีพรับจ้าง ผู้สูงวัยส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ในช่วง 5,001-10,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 37.6) รองลงมา มีรายได้อยู่ในช่วง 10,001-20,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 20) มีผู้สูงวัยร้อยละ 19.2 ที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน คุณลักษณะของผู้สูงวัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการในการดูแลและเอาใจใส่จากสังคม และมีผู้สูงวัยจำนวนมากยังคงประกอบอาชีพอยู่ และมีรายได้ไม่สูงมากนัก

ตารางที่ 3: คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะประชากร	จำนวน (n = 125)	ร้อยละ
เพศ		
- ชาย	54	43.0
- หญิง	71	57.0
ระดับการศึกษา		
- ไม่ได้รับการศึกษา	12	9.6
- ประถมศึกษา	64	51.2
- มัธยมศึกษา	24	19.2
- อาชีวศึกษา	8	6.4
- ปริญญาตรี	14	11.2
- สูงกว่าปริญญาตรี	3	2.4
อาชีพ		
- ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	49	39.2
- รับจ้าง	15	12.0
- รับราชการ	4	3.2
- เกษตรกรรม	1	0.8
- พนักงานบริษัท	1	0.8
- ไม่ประกอบอาชีพ	52	41.6
- อื่น ๆ เช่น สถาปนิก ช่างไฟฟ้า	3	2.4

ตารางที่ 3: คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง (ต่อ)

ลักษณะประชากร	จำนวน (n = 125)	ร้อยละ
รายได้		
- น้อยกว่า 5,000 บาท	24	19.2
- 5,001-10,000 บาท	47	37.6
- 10,001-20,000	25	20.0
- มากกว่า 20,000 บาท	22	17.6
- ไม่ระบุ	7	5.6

ที่มา: จากการสำรวจโดยแบบสอบถาม พ.ศ. 2554

ความแตกต่างของแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของกลุ่มผู้สูงวัยที่อาศัยในพื้นที่ชุมชนเมือง ชุมชนชนบท และชุมชนแออัด

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของกลุ่มผู้สูงวัยพบว่า ผู้สูงวัยที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน มีระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Chi-square test = 49.13, P = 0.000) ดังในตารางที่ 4 กลุ่มผู้สูงวัยในชุมชนแออัดส่วนใหญ่ ร้อยละ 41.4 มีแรงจูงใจในระดับปานกลาง คือเคยมีการทำกิจกรรมเพื่อลดความเสี่ยงอัคคีภัย แต่ไม่ได้ทำอย่างต่อเนื่อง เช่น มีการติดถังดับเพลิงไว้ที่บ้านแต่ไม่ได้ตรวจสอบให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้เสมอ เคยเข้าร่วมฝึกอบรมการป้องกันอัคคีภัยบ้างในอดีต หรือการเลือกใช้วัสดุสร้างที่อยู่อาศัยที่ยากต่อการติดไฟ ในขณะที่ร้อยละ 21.4 มีแรงจูงใจในระดับต่ำ คือ มีความตระหนักต่อโอกาสที่จะได้รับผลกระทบจากอัคคีภัยแต่ยังไม่เคยลงมือปฏิบัติกิจกรรมเพื่อป้องกันหรือบรรเทาผลกระทบอัคคีภัยใด ๆ กลุ่มผู้สูงวัยร้อยละ 19.6 มีแรงจูงใจในระดับสูง และร้อยละ 17.4 ไม่มีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยเลย ส่วนกลุ่มผู้สูงวัยที่อาศัยในชุมชนชนบทร้อยละ 67.7 ไม่มีแรงจูงใจเลยที่จะป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย ทั้งนี้อาจเกิดจากสภาพแวดล้อมที่มีความเสี่ยงน้อยที่จะเกิดอัคคีภัยรุนแรง อย่างไรก็ตาม จากการสอบถามกลุ่มผู้สูงวัยในชุมชนดังกล่าวพบว่า ไฟไหม้ในระดับครัวเรือนมีโอกาสเกิดขึ้นได้ง่ายเนื่องจากที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ที่ง่ายต่อการเกิดอัคคีภัย ส่วนกลุ่มผู้สูงวัยในชุมชนเมืองส่วนใหญ่ร้อยละ 47.1 มีแรงจูงใจระดับสูงที่จะป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย เช่น มีการติดตั้งถังดับเพลิงและตรวจสอบให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้อยู่เสมอ ติดตั้งเสียงเตือนภัยกรณีเกิดไฟไหม้ มีการเข้าร่วมกิจกรรมการฝึกอบรมเพื่อการป้องกันอัคคีภัยอยู่เสมอ ถ้ามีโอกาส อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ง่ายต่อการอพยพเวลาเกิดอัคคีภัย หรือการเตรียมความพร้อมในการอพยพกรณีเกิดไฟไหม้ เป็นต้น ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 8.8 ที่ไม่มีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยเลย

ตารางที่ 4: ผลวิเคราะห์ความแตกต่างของแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของกลุ่มผู้สูงวัยที่อาศัยในพื้นที่ชุมชนเมือง ชุมชนชนบท และชุมชนแออัด

ลักษณะชุมชน	ระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย (คน (ร้อยละ))				
	ไม่มีแรงจูงใจ (ไม่สนใจปัญหา)	ระดับน้อย (ลังเลใจ)	ระดับปานกลาง (ลงมือปฏิบัติ)	ระดับสูง (เปลี่ยนพฤติกรรม)	รวม
ชุมชนแออัด (ท่าโขลงและบางขัน)	10 {17.4}	12 {21.4}	23 {41.4}	11 {19.6}	56
ชุมชนชนบท (บางพูด)	21 {67.7}	8 {25.8}	1 {3.2}	1 {3.2}	31
ชุมชนเมือง (สัมมาร)	3 {8.8}	5 {14.7}	10 {29.4}	16 {47.1}	34
รวม	34	25	34	28	121

Chi-square test = 49.13, df. = 6, P-value = 0.000

* missing number is 4

ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของกลุ่มผู้สูงวัยมีผลต่อแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย ที่น่าสนใจ คือ แม้ว่ากลุ่มผู้สูงวัยในชุมชนเมืองได้อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยน้อยกว่าชุมชนแออัด แต่ผู้สูงวัยส่วนใหญ่มีการเตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันความเสี่ยงเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นไปได้ว่าคนกลุ่มนี้มีโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงวัยในชุมชนแออัดส่วนใหญ่ได้ตระหนักถึงความเสี่ยงและเคยปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันความเสี่ยงดังกล่าวมาแล้ว แต่ควรที่จะปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่วนผู้สูงวัยในชุมชนชนบทส่วนใหญ่ยังไม่มีความสนใจในการป้องกันความเสี่ยง เนื่องจากอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยน้อยกว่าชุมชนอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นสมควรว่าผู้สูงวัยทุกคนควรมีการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยอันตรายดังกล่าว ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้จากความประมาทของมนุษย์

ช่องทางการรับสารความเสี่ยงกับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของผู้สูงวัย

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างช่องทางการรับสารความเสี่ยงกับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยโดยใช้สถิติวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทิศทางเดียว (One-way ANOVA) ผลของการวิเคราะห์สามารถอธิบายได้ ดังนี้ จากการทดสอบความแปรปรวนของประชากรในแต่ละกลุ่ม (Homogeneity of Variances) พบว่า เท่ากัน (Sig = 0.314) ซึ่งเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้นที่ความแปรปรวนของประชากรในแต่ละกลุ่มจะต้องมีความเป็นเอกพันธ์ ส่วนผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทิศทางเดียว (One way ANOVA) พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงของกลุ่มศึกษาที่รับสารความเสี่ยงมาจากช่องทางที่แตกต่างกัน มีความแตกต่าง

กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($F = 12.005$) (ดูตารางที่ 5) และ เมื่อทำการวิเคราะห์การเปรียบเทียบเชิงพหุคูณ หรือการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงของกลุ่มศึกษาเป็นคู่ ๆ (Post-hoc Tests) โดยใช้ LSD (ตารางที่ 6) พบว่า กลุ่มศึกษาที่ได้รับสารความเสี่ยงมาจากโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ กับผู้ที่รับสารมากจากการเข้าร่วมฝึกซ้อมป้องกันอัคคีภัย มีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ อยู่ในระดับปานกลางเท่ากัน นอกจากนี้ คู่ที่ได้รับสารความเสี่ยงจากการพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัวและคู่ที่เรียนรู้ความเสี่ยงที่มาจากประสบการณ์ตนเองไม่มีความแตกต่างกันของแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง อย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติ คือ อยู่ในระดับต่ำ ส่วนคู่อื่น ๆ มีค่าเฉลี่ยคะแนนระดับแรงจูงใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 5: ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของผู้สูงอายุที่ได้รับสารความเสี่ยงจากช่องทางต่าง ๆ

แหล่งความแปรปรวน	ผลรวมกำลังสอง (SS)	ค่าเฉลี่ยกำลังสอง (MS)	องศาความเป็นอิสระ(df)	ค่า F	ระดับนัยสำคัญ
ระหว่างกลุ่ม	45.111	11.278	4	12.005	000*
ภายในกลุ่ม	108.972	.939	116		
รวม	154.083		120		

* ระดับนัยสำคัญ 0.05

ตารางที่ 6: ผลวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างช่องทางรับสารความเสี่ยงของผู้สูงอายุกับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย

ช่องทางรับสารความเสี่ยง	N	Mean*	SD	เปรียบเทียบเชิงพหุคูณ (Multiple Comparison) Mean Difference					
				โครงข่ายทางสังคม		สื่อสาธารณะ		ประสบการณ์ตนเอง	
				ครอบครัว	เพื่อนบ้าน	โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์	การฝึกซ้อม การประชุม		
โครงข่าย	ครอบครัว	31	2.28	0.996	-	0.6687**	-0.9384**	-0.9549**	-0.1154
ทางสังคม	เพื่อนบ้าน	19	1.61	0.832		-	-1.6071**	-1.6236**	-0.7842**
สื่อ	โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์	17	3.21	0.995			-	-0.0164	0.8229**
	การฝึกซ้อม การประชุม	15	3.23	1.118				-	0.8394**
ประสบการณ์		29	2.39	0.832					-
รวม		111	2.46	1.133					

(ANOVA analysis) $F = 12.005$, $Sig = 0.000$ (< 0.05)

* ระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย

1.00-1.75 = ไม่มีแรงจูงใจ: 1.76-2.50 = ระดับต่ำ: 2.51-3.25 = ระดับปานกลาง: 3.26-4.00 = ระดับสูง

** แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ผลการวิเคราะห์นี้สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ ผู้สูงวัยที่รับสารความเสี่ยงมาจากช่องทางที่แตกต่างกันจะมีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงที่แตกต่างกัน ซึ่งตรงกับการศึกษาของ Breakwell (2000) และ Fernandez-Bilbao and Twigger-Ross (2009) ที่ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพของการสื่อสารความเสี่ยงขึ้นอยู่กับช่องทางสื่อสาร ที่บ่งบอกถึงวิธีการที่ข้อมูลถูกส่งไปยังผู้รับสาร รวมถึงลักษณะข้อมูลที่ใช้สื่อสาร การเรียนรู้ความเสี่ยงของผู้สูงวัยผ่านประสบการณ์ตนเอง หรือการเรียนรู้ผ่านการพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัวทำให้ผู้สูงวัยมีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง อคติภัยในระดับต่ำ คือ มีความตระหนักต่อความเสี่ยงอคติภัยแต่ยังไม่ตัดสินใจที่จะลงมือปฏิบัติกิจกรรมที่สามารถลดความเสี่ยง ในขณะที่การเรียนรู้ความเสี่ยงผ่านการพูดคุยกับเพื่อนบ้านหรือกิจกรรมในชุมชนไม่สามารถสร้างแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงได้ ผลการวิเคราะห์ยังชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ความเสี่ยงผ่านสื่อสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าร่วมฝึกอบรม การเข้าร่วมประชุมกับภาครัฐในการกำหนดมาตรการป้องกันอคติภัยในชุมชน สามารถทำให้มีแรงจูงใจในการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันความเสี่ยงได้ ในขณะที่สื่อโทรทัศน์ หรือสื่อสิ่งพิมพ์เองก็สามารถทำให้มีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงได้เช่นกัน ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงวัยที่รับสารความเสี่ยงมากจากแหล่งต่าง ๆ พบว่า การพูดคุยกับบุคคลในครอบครัวเกี่ยวกับความเสี่ยงอคติภัยส่วนใหญ่จะพูดคุยเกี่ยวกับเหตุการณ์อคติภัยที่เคยเกิดขึ้นในชุมชน และพูดคุยไม่บ่อยนัก ส่วนผู้ที่รับสารความเสี่ยงมากจากสื่อสาธารณะส่วนใหญ่ กล่าวว่า ข้อมูลผ่านสื่อสาธารณะจะมีความน่าเชื่อถือ มีการพูดถึงสถิติ การเกิดอคติภัย สาเหตุของการเกิดอคติภัย และความรุนแรงของผลกระทบ ทำให้สามารถประเมินได้ว่า ควรมีการเตรียมการอย่างไรเพื่อป้องกันความเสี่ยงและจะสามารถบรรเทาผลกระทบจากอคติภัยได้อย่างไร ส่วนการพูดคุยกับเพื่อนบ้านส่วนใหญ่จะพูดถึงเหตุการณ์อคติภัยที่เคยเกิดขึ้นในอดีต ทั้งที่เคยเกิดขึ้นในชุมชนและที่อื่น ๆ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ความเสี่ยงของผู้สูงวัย

การวิเคราะห์ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงของผู้สูงวัยซึ่งถือว่าเป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพของการสื่อสารความเสี่ยงในช่วงเวลาที่ผ่านมา โดยตัวแปรที่คัดเลือกมาศึกษาเป็นตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของผู้รับสาร (Characteristics of Audiences) ประกอบด้วย 1) ระดับการศึกษา 2) ประสบการณ์ในการเผชิญอคติภัย 3) อายุ 4) รายได้ 5) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 6) ความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว และ 7) ความขัดแย้งกับสมาชิกในชุมชน ผลการวิเคราะห์หาค่าถดถอยพหุคูณ พบว่า มีเพียง 4 ตัวแปรอิสระเท่านั้นที่สามารถพยากรณ์ระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง คือ 1) ระดับการศึกษา 2) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3) จำนวนครั้งประสบการณ์ในการเผชิญอคติภัย และ 4) ระดับความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว ซึ่งตัวแปรทั้งสี่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์หาค่าถดถอยพหุคูณอีกครั้ง ผลการวิเคราะห์แสดงในตารางที่ 7 และผลการวิเคราะห์ได้การพยากรณ์แรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอคติภัยได้ ดังนี้

$$Y = 2.039 + 0.128X_1 - 1.131X_2 + 0.275X_3 + 0.230X_4$$

Y = ระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย

X_1 = ระดับการศึกษา

X_2 = จำนวนสมาชิกในครอบครัว

X_3 = จำนวนประสบการณ์ในการเผชิญอัคคีภัย

X_4 = ระดับความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว

ตารางที่ 7: ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของผู้สูงอายุ

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์ ถดถอย (B)	ค่า Std. Error	ค่า β	ค่า t	ระดับนัยสำคัญ (Sig.)
ระดับการศึกษา	.128	.050	.222	2.580	.011
จำนวนสมาชิกในครอบครัว	-.131	.052	-.219	-2.537	.013
จำนวนประสบการณ์ ในการเผชิญอัคคีภัย	.275	.104	.216	2.634	.010
ความขัดแย้งกับสมาชิก ในครอบครัว	.230	.099	.198	2.318	.022
ค่าคงที่	2.039	.423		4.816	.000

R = 0.550, R² = 0.35, F=12.442*, P-value = 0.000

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 7 พบว่า ตัวแปรอิสระทั้ง 4 ตัวแปร สามารถอธิบายความแปรปรวนของแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของผู้สูงอายุได้ร้อยละ 35 และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระแต่ละตัวกับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย พบว่า ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการเผชิญอัคคีภัย ความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว มีความสัมพันธ์ทางบวกกับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง กล่าวคือ ผู้ที่มีค่าคะแนนของตัวแปรดังกล่าวสูง จะมีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงสูงด้วย หรือสามารถกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูง มีประสบการณ์ในการเผชิญอัคคีภัยบ่อยครั้ง และไม่มี ความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว คนกลุ่มนี้จะมีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยสูงเมื่อได้รับสารความเสี่ยง ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Kools et al. (2004) และ Keselman et al. (2005) ที่ระบุว่า ผู้รับสารจะเข้าใจข้อมูลที่ถูกลี้อสารได้ง่ายหากข้อมูลนั้นสอดคล้องกับความรู้พื้นฐานของผู้รับสาร และสอดคล้องกับการศึกษาของ Fernandez-Bilbao and Twigger-Ross (2009) และ Parker (2009) ที่ระบุว่า ประสบการณ์ของบุคคลต่อสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่จะสื่อสาร มีส่วนช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจและนำข้อมูลไปใช้ได้ เกิดประโยชน์ได้ง่ายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผลของการทดสอบตัวแปรความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว

ที่ส่งผลต่อระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง ก็สอดคล้องกับทฤษฎี Mental Noise Theory ที่ระบุว่าหากประชาชนรู้สึกโกรธ ไม่พอใจ หรือมีความขัดแย้งกับบุคคล จะส่งผลให้กระบวนการจัดการข้อมูลหรือการประเมินข้อมูลเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มีความบกพร่อง ในขณะที่ตัวแปรจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์ทางลบกับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอีกด้วย กล่าวคือ ผู้สูงวัยที่อาศัยในครอบครัวใหญ่หรือมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมาก จะมีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอีกด้วยน้อยลง ด้วยเหตุนี้จึงมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเป็นลบ เป็นไปได้ว่าผู้สูงวัยอาจมีความรู้สึกที่จะพึ่งพาสมาชิกในครอบครัวในกรณีที่เกิดอีกด้วย จึงไม่ได้มีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Peek and Fothergill (2006) ที่ระบุว่า สมาชิกในครัวเรือนมีผลต่อการเรียนรู้ความเสี่ยงและแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง นอกจากนี้ ยังพบว่า จำนวนประสบการณ์ในการเผชิญอีกด้วยสามารถพยากรณ์ระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงได้ดีที่สุด รองลงมา คือ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว ตามลำดับ

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปสู่การกำหนดนโยบายและการต่อยอดเพื่อการศึกษาในอนาคต โดยประเด็นที่ผลการอภิปรายในบทความนี้มี 3 ประเด็น ดังนี้ 1) ความแตกต่างของแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอีกด้วยของกลุ่มผู้สูงวัยที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมือง ชุมชนแออัด และชุมชนชนบท 2) ความสัมพันธ์ระหว่างช่องทางการรับสารความเสี่ยงของผู้สูงวัยกับระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง และ 3) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ความเสี่ยงของผู้สูงวัย ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ผู้สูงวัยที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองส่วนใหญ่มีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอีกด้วยอยู่ในระดับสูง ส่วนผู้สูงวัยที่อาศัยในชุมชนแออัดส่วนใหญ่มีแรงจูงใจในระดับปานกลาง ถึงแม้ว่าจะอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอีกด้วยที่รุนแรงสูงกว่าผู้สูงวัยในชุมชนเมือง แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของการสื่อสารความเสี่ยงในพื้นที่ชุมชนแออัด ส่วนผู้สูงวัยในชุมชนชนบท ส่วนใหญ่ไม่มีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอีกด้วยเลย ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ไม่เสี่ยงต่อการเกิดอีกด้วยที่รุนแรง อย่างไรก็ตาม ด้วยสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่อยู่อาศัยในชนบทที่สร้างด้วยไม้ และอยู่ติดต่อกันในบางพื้นที่ ทำให้เกิดความเสี่ยงที่จะเกิดอีกด้วยได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสื่อสารความเสี่ยงให้ผู้สูงวัยได้เข้าใจและมีการเตรียมความพร้อมอย่างเหมาะสม

ส่วนปัจจัยความสัมพันธ์ระหว่างช่องทางการรับสารความเสี่ยงของผู้สูงวัยกับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง พบว่า ช่องทางการสื่อสารความเสี่ยงที่สามารถทำให้ผู้สูงวัยมีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอีกด้วยในระดับสูง คือ การสื่อสารผ่านสื่อสาธารณะในรูปแบบของการฝึกอบรมหรือการมีส่วนร่วมในการประชุมกับภาครัฐเพื่อหาแนวทางป้องกันอีกด้วย การสื่อสารรูปแบบดังกล่าวได้ใช้วิธีการสื่อสารแบบสารเสวนา (Dialogue communication) ที่ผู้สูงวัยไม่ได้เป็น

เพียงผู้รับสาร แต่มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและถ่ายทอดความรู้สึกร่วมกับกลุ่มคนกลุ่มอื่น ๆ ด้วย นอกจากนี้ ยังพบว่า ผู้สูงอายุที่รับสารความเสี่ยงมาจากสื่อสาธารณะประเภทโทรทัศน์หรือสื่อสิ่งพิมพ์ ก็มีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงสูงด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ เนื่องจากลักษณะข้อมูลที่น่าเสนอผ่านสื่อดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึง สาเหตุ ความรุนแรงของอัคคีภัย วิธีการเตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันภัย ทำให้สามารถเข้าใจได้ง่าย

การศึกษาอิทธิพลของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารต่อระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง อัคคีภัย พบว่า มีตัวแปรอิสระ 4 ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยของผู้สูงอายุ คือ 1) ตัวแปรระดับการศึกษาที่มีความสำคัญในทางบวกกับระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง 2) ตัวแปรจำนวนสมาชิกในครอบครัวมีความสำคัญในทางลบกับระดับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกมากมีแนวโน้มที่จะมีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงน้อยลง 3) ตัวแปรจำนวนครั้งประสบการณ์ในการเผชิญอัคคีภัยมีความสัมพันธ์ทางบวกกับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง ผู้สูงอายุที่เคยเห็นหรือประสบเหตุการณ์อัคคีภัยหลายครั้งมีแนวโน้มที่จะมีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงสูง และ 4) ตัวแปรความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัย ยิ่งผู้สูงอายุมีความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัวซึ่งเป็นผู้ส่งสารมาก จะมีแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงน้อยลง ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าความขัดแย้งดังกล่าวทำให้ผู้รับสารสามารถตีความข้อมูลและนำไปใช้ได้น้อยลง ตัวแปรทั้งสี่นี้มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยงอัคคีภัยซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนารูปแบบการสื่อสารความเสี่ยงสำหรับผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะแตกต่างกัน

ผลของการศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความต้องการการสื่อสารความเสี่ยงสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อาศัยในชุมชนแออัดและชุมชนชนบท และยังแสดงให้เห็นว่าการสื่อสารความเสี่ยงผ่านโครงข่ายทางสังคมในรูปแบบของการพูดคุยในชีวิตประจำวันไม่สามารถทำให้ผู้สูงอายุมีแรงจูงใจในการเตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันอัคคีภัยได้ ผู้สูงอายุมีความต้องการการสื่อสารความเสี่ยงที่เป็นทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบการสื่อสารแบบเสวนา และการเรียนรู้ผ่านโทรทัศน์หรือสื่อสิ่งพิมพ์ที่ถ่ายทอดข้อมูลที่น่าเชื่อถือ จากข้อค้นพบต่าง ๆ สามารถเสนอแนวทางการพัฒนาการสื่อสารความเสี่ยงสำหรับผู้สูงอายุได้ ดังนี้

1. ควรมีการจัดกิจกรรมการสื่อสารความเสี่ยงสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ภายใต้กิจกรรมดังกล่าวผู้สูงอายุควรมีส่วนร่วมในการสื่อสารและแลกเปลี่ยนความเห็น
2. ความแตกต่างของคุณลักษณะของผู้สูงอายุจะต้องนำไปพิจารณาประกอบในการวางแผนเพื่อสื่อสารความเสี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีประสบการณ์ในการเผชิญอัคคีภัยและผู้ที่อยู่อาศัยอยู่กับครอบครัวที่มีสมาชิกหลายคน

3. สื่อสาธารณะเป็นสื่อที่มีอิทธิพลในการสร้างแรงจูงใจในการป้องกันความเสี่ยง ควรมีการนำเสนอข้อมูลความเสี่ยงเพิ่มมากขึ้นและนำเสนอในรูปแบบที่ง่ายต่อการเรียนรู้

ถึงแม้ว่าการศึกษานี้ได้แสดงให้เห็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรียนรู้ความเสี่ยงของผู้สูงวัยในปัจจุบัน และสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการในการรับสารความเสี่ยง อย่างไรก็ตาม การพัฒนารูปแบบการสื่อสารความเสี่ยงที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงวัยที่มีคุณลักษณะแตกต่างกัน จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาต่อไปในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

ศูนย์วิจัยนวัตกรรมกรรมการสร้างชุมชนในการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขอขอบพระคุณต่อคณะอนุกรรมการพิจารณาทุนวิจัยและส่งเสริมการวิจัยที่จัดสรรเงินทุนวิจัยจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ปี 2554 และงานวิจัยชิ้นนี้จะสำเร็จไม่ได้หากขาดความร่วมมือของกลุ่มผู้สูงวัยทุกท่านที่อาศัยในชุมชนบางพูด ชุมชนท่าโขลง ชุมชนบางขัน จังหวัดปทุมธานี และหมู่บ้านสัมมากร เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างมาก

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (Ministry of Social Development and Human Security). (2003). พระราชกิจจานุเบกษา: พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. ค้นวันที่ 15 ตุลาคม 2554, จากเว็บไซต์ http://www.msociety.go.th/document/page/page_1039.pdf
- กระทรวงมหาดไทย. (2552). รายงานสถิติประชากร พ.ศ. 2552. ค้นวันที่ 10 ตุลาคม 2554, จากเว็บไซต์ <http://www.dopa.go.th>
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute: TGRD). (2553). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2552*, กรุงเทพฯ, ประเทศไทย: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2530). จิตวิทยาพัฒนาการ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ประกายพริก.
- Aakko, E. (2004). Risk Communication , Risk Perception and Public Health. *Wisconsin Medical Journal*, 103(1), 25-27.
- Alzaga, A., Varon, J., & Nanlohy, S. (2005). Natural Catastrophes: Disaster Management and Implications for the Acute Care Practitioner. *Critical Care and Shock*, 8(1), 1-5. Retrieved 20 August, 2011, from Website www.criticalcareshock.org/files/20050320032245.pdf

- Bier, V.M. (2001). On the State of the Art: Risk Communication to the Public. *Reliability Engineering and System Safety*, 71, 139-150.
- Bostom, A., Atman, C.J., Fischhoff, B., & Morgan, M.G. (1994). Evaluating Risk Communications: Completing and Correcting Mental Models of Hazardous Process, Part II. *Risk Analysis*, 14(5), 789-798.
- Breakwell, G.M. (2000). Risk communication: Factors Affecting Impact. *British Medical Bulletin*, 56(1), 110-120.
- Corina, H., Matthias, B., & Michael, B. (2010). Risk Communication and Natural Hazards. CapHaz-Net WP5 REPORT (Risk Communication). Birmensdorf: Switzerland.
- Covello V.T., Peters R.G., Wojtecki J.G. and Hyde R.C. (2001). Risk Communication, the West Nile Virus Epidemic, and Bioterrorism: Responding to the Communication Challenges posed by the Intentional or Unintentional Release of a Pathogen in an Urban Setting. *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 382-390.
- Elderly People Require Better Fire Prevention, Report Finds, *Science Daily*, Retrieved November 17, 2008, from Website <http://www.sciencedaily.com/releases/2008/11/081117082237.htm>
- Fernandez-Bilbao, A., & Twigger-Ross, C. (2009). Improving Response, Recovery and Resilience, Improving Institutional and Social Responses to Flooding. Science Report SC060019 Work Package 2, Bristol, Environment Agency. Retrieved 12 August, 2011, from Website <http://publications.environment-agency.gov.uk/PDF/SCHO0509BQBO-E-E.pdf>
- Fessenden-Raden, J., Fitchen-Janet, M., & Jenifer, S. (1987). Providing Risk Information in Communities: Factors Influencing What Is Heard and Accepted. *Science, Technology, & Human Values*, 12(3-4), 94-101.
- Fukuzono, T., Sato, T., Takeuchi, Y., Takao, K., Shimolawa, S., Suzuki, I., Ikeda, S. (2006). Participatory Flood Risk Communication Support System (Pafrics), A better Integrated Management of Disaster Risk: Toward Resilient Society to Emerging Disaster Risk in Mega-cities, 199-211. Retrieved 2August, 2011, from Website <http://www.terrapub.co.jp/e-library/nied/pdf/199.pdf>

- Hovland, C.I., Janis, I.L., & Kelley, H.H. (1953). *Communications and Persuasion: Psychological Studies in Opinion Change*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Kashefi, E., & Walker, G. (2009). How the Public and Professional Partners Make Sense of Information about Risk and Uncertainty - Literature Review. Science Project SC070060. Bristol, Environment Agency.
- Keselman, A., Slaughter, L., & Patel, V.L. (2005). Toward a Framework for Understanding Lay Public's Comprehension of Disaster and Bioterrorism Information. *Journal of Biomedical Informatics*, 38(4), 331-44.
- Kools, M., Ruiter, R., Wiel, M., & Kok, G. (2004). Increasing Readers 'Comprehension of Health Education Brochures: a Qualitative Study into how professional writers make texts coherent. *Health Educ. Behav*, 31(6), 720-40.
- Mudur, G. (2005). Aid Agencies Ignored Special Needs of Elderly People After Tsunami. *British Medical Journal*, 331-422.
- Parker, D.J., Priest, S.J., & Tapsell, S.M. (2009). Understanding and Enhancing the Public's Behavioral Response to Flood Warning Information. *Meteorological Applications*, 16, 103-114.
- Peek, L., & Fothergill, A. (2006). Reconstructing Childhood: An Exploratory Study of Children in Hurricane Katrina, Quick Response Report #186, Boulder, Natural Hazards Research and Applications Information Center, University of Colorado.
- Powell, A. (2008). Risk Communication—Getting the Message Across In Situations of High Concern. CS&A Newsletter, Issue 2. Retrieved 20 May, 2011, from Website <http://www.csa-crisis.com/info/archives/RiskCommDr.Powell.pdf>
- Prochaska, J.O., & Velicer, W.F. (1997). The Trans Theoretical Model of Health Behavior Change. *American Journal of Health Promotion*, 12(1), 38-48.
- Reckelhoff, C., & Peterson, D. (2007). Risk Communication in Action: the Risk Communication Workbook, U.S. EPA's Office of Research and Development, National Risk Mgt Research Laboratory.
- Renn, O. (1992). Concepts of Risk: A classification. In S. Krimsky & D. Golding (Eds.), *Social Theories of Risk*, 53-82.
- Rohrman, B. (1998). Assessing Hazard Information Communication Programs. *Australian Psychologist*, 33(2), 105-112.

- Sagala, A.S. (2007). Risk Communication for Disaster Preparedness of Earthquake and Volcanic Eruption; Case Study of Yogyakarta in Indonesia. *A Discussion Paper for PhD Summer Academy*, UNH-EHS, 22-28. Retrieved 2 May, 2011, from Website <http://www.ehs.unu.edu/file/get/3748>
- Sorensen, J. (2000). Hazard warning systems: Review of 20 years of progress. *Natural Hazards Review Natural Hazards Review*, (May), 119-125. Retrieved 12 May, 2011, from Website http://www.colorado.edu/geography/class_homepages/geog_4173_f11/Sorensen_warning_systems.pdf
- Usiyama, M., Takayanagi, Y., & Yokomaku, S. (2011). Age Specific Characteristics of Victims Caused by Recent Heavy Rainfall Disasters. *Journal of Natural Disaster Science*, 349-357. Retrieved 2 December, 2011, from Website <http://disaster-i.net/notes/2011JSNDS30-3.pdf>

Translated Thai References

- Ministry of Social Development and Human Security. (2003). The Act on the Elderly, B.E. 2546. Ministry of Social Development and Human Security. Retrieved October 15, 2011. from http://www.m-society.go.th/document/page/page_1039.pdf
- Ministry of Interior. (2009). Reported 2009 population statistics. Retrieved October 10, 2011. from <http://www.dopa.go.th>
- Research and Development Foundation, Thailand elderly. (2010). Situation seniors Thailand 2009. Bangkok: Research and Development Foundation and Thailand elderly.
- Sriruang Kaewkangwal. (1987). Development of Psychology. (4th edition). Bangkok: Prakaiphruk